

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Медичний інститут

Методичні вказівки
до практичного заняття
на теми 1-2

«Державне соціальне страхування в Україні. Сутність, мета, принципи та роль державного соціального страхування. Роль соціального страхування в політиці держави.»

з дисципліни **«Основи медичного та соціального страхування»**

для студентів спеціальності: 229. Громадське здоров'я

денної форми навчання

Суми
Сумський державний університет
2019

Методичні вказівки до практичного заняття з тем 1-2

«Державне соціальне страхування в Україні. Сутність, мета, принципи та роль державного соціального страхування. Роль соціального страхування в політиці держави.» / укладачі: зав. каф. громадського здоров'я, д.м.н., проф. В.А.Сміянов, ст. викладач О.І. Сміянова– Суми :Сумський державний університет, 2019. – Кафедра громадського здоров'я.

Теми 1-2.

ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ СУТНІСТЬ, МЕТА, ПРИНЦИПИ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ.

Проблеми розвитку сучасного суспільства пов'язані із погіршенням стану довкілля, поглибленням соціальної нерівності, збереженням значних ризиків бідності, соціальними та військовими конфліктами, поширенням тероризму тощо, що вимагає об'єднання зусиль усього суспільства. Тому сучасну соціальну політику України необхідно розглядати в контексті глобальних змін та викликів.

Розбудовуючи правові демократичні засади громадянського суспільства, держава намагається всебічно поєднувати політику економічних реформ з активною соціальною політикою, перенесенням основних її акцентів насамперед на частину населення, яке працює.

Основними пріоритетами соціальної політики є зростання рівня добробуту людей, подолання бідності і зміцнення позицій середнього класу, активний розвиток ринку праці та її мотивації, зменшення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, перехід до адресної підтримки малозабезпечених верств населення, всебічний розвиток освіти, науки і культури, охорони здоров'я з урахуванням можливостей та потенціалу ринкової економіки.

Від ефективної соціальної політики, покликаної якісно забезпечити потреби людей на рівні сучасних життєвих стандартів, мінімізувати матеріальні та соціальні ризики, пов'язані із закономірностями господарської системи, залежить ставлення населення до влади.

Соціальний захист населення є основною складовою політики будь-якої держави. Рівень його організації та формування безпосередньо впливає на добробут та здоров'я нації.

Державне соціальне страхування відіграє важливу роль у розвитку суспільства. У Конституції України (ст. 46) зазначено: "Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених Законом". З метою забезпечення таких

прав в Україні створена система загальнообов'язкового державного соціального страхування.

В Україні триває реалізація активної соціальної політики на рівні держави та підприємств. Для забезпечення захисту населення державою у законодавчому порядку встановлені основні соціальні гарантії, механізми їх реалізації та функції надання соціальної підтримки. Поряд з державою, соціальний захист забезпечують підприємства (або підприємці) та самі наймані працівники.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система гарантій, які надаються з метою впровадження соціального захисту громадян за рахунок державних страхових коштів. Такий захист, зокрема, передбачає організацію матеріального забезпечення громадян у разі хвороби, втрати працездатності (повної, часткової або тимчасової), втрати годувальника, безробіття, у старості, народження дитини, необхідності догляду за малолітньою дитиною, хворими членами сім'ї, у випадках смерті громадянина та ін. З метою фінансового забезпечення соціального захисту населення створено цільові державні страхові фонди, на які покладаються задачі надання матеріальної допомоги громадянам.

Метою соціального страхування є забезпечення рівноважного функціонування суспільства без струсів і потрясінь, досягнення в суспільстві злагоди, стабільності та соціальної цілісності, самодостатнього рівня життєдіяльності людей, надання кожному можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати дохід, поліпшувати добробут.

Завданням **політики** соціального страхування є поліпшення життя людей шляхом підвищення життєвого і якісного рівня, утвердження соціальної справедливості і забезпечення найбільшої реалізації можливостей особи бути здоровим, освіченим і соціально активним громадянином держави.

Предметом соціального страхування є основні соціальні ризики, які загрожують відтворенню населення. Об'єкт соціального страхування — майнові інтереси громадян, пов'язані з компенсацією втрати трудового доходу або оплатою видатків, які раптово виникли внаслідок настання соціальних ризиків.

Сутність страхового захисту полягає у нагромадженні і витрачанні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів з попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних із ними витрат.

Нова система економічних і соціальних відносин, зумовлених переходом до ринкових відносин породжує потребу у розвитку страхування як *засобу захисту* виробництва, майна, добробуту громадян. Страхування завжди передбачає акумулювання коштів багатьох осіб (учасників страхування) у спеціальних цільових фондах, які управляються юридичною особою, що має на це право. Тому страхові відносини завжди складаються з приводу умов формування і використання коштів цільового страхового фонду.

Страхові фонди — це некомерційні самоврядні організації, які не можуть займатися іншими видами діяльності, окрім тієї, заради якої їх створено, та не мають права використовувати свої кошти для Цілей, відмінних від тих, що визначають їхню страхову діяльність.

До фонду страхового захисту належать:

1. Централізовані та грошові резерви держави;
2. Децентралізовані фонди;
3. Фонди створені методом страхування.

Страхування — це *вид цивільно-правових відносин*, щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Предметом соціального страхування є основні соціальні ризики, які загрожують відтворенню населення: тимчасова непрацездатність у результаті хвороби, ушкодження здоров'я, вагітності та пологів, догляду за членом сім'ї; постійна непрацездатність у результаті інвалідності та старості; втрата трудового доходу у зв'язку з неможливістю працевлаштування; втрата доходів сім'ї у випадку смерті годувальника; виникнення непередбачуваних витрат у випадку оплати медичних послуг, народження і виховання дитини, оплати ритуальних послуг та поховання.

Об'єкт соціального страхування — майнові інтереси громадян, пов'язані з компенсацією втрати трудового доходу або оплатою видатків, які раптово виникли внаслідок настання соціальних ризиків.

Як соціально-економічна категорія, соціальне страхування — це система відносин з розподілу і перерозподілу національного доходу, які полягають у формуванні зі страхових внесків, що сплачують працюючі громадяни та

роботодавці, державних дотацій спеціальних страхових фондів, кошти яких використовують для утримання осіб, які не беруть участі у суспільній праці.

Чітко виділяється дві форми страхування:

- добровільне страхування;
- обов'язкове страхування (в Україні ця форма є державною).

Загальнообов'язкове соціальне страхування - це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту.

Соціальне страхування ґрунтується на принципі колективної солідарності та створення громадських страхових фондів за рахунок зборів обов'язкових страхових внесків і призначене для того, щоб забезпечити мінімум соціального захисту особам, які досягнули пенсійного віку, потребують медичної допомоги, інвалідам, безробітним. Система соціального страхування в Україні реформується у зв'язку з переходом до ринкових форм господарювання.

Організація чинної системи соціального страхування в Україні регламентується "Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", які відповідно до Конституції України визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним страхуванням мають:

- громадяни України;
- іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їхніх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є:

- застраховані громадяни, тобто фізичні особи, на користь яких здійснюється цей вид страхування;
- страхувальники (роботодавці та застраховані особи).

Види загальнообов'язкового соціального страхування:

Залежно від страхового випадку розрізняють такі види загальнообов'язкового соціального страхування:

- пенсійне страхування;

- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- медичне страхування;
- інші види страхування.

Рис. 1 Види загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні.

Суб'єкти загальнодержавного соціального страхування:

- 1) застраховані особи;
- 2) страхувальники;
- 3) страховики.

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється державне соціальне страхування. В окремих випадках до застрахованих належать члени сімей громадян, а також інші особи. Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), та громадяни, що забезпечують себе роботою самостійно. Громадяни України, які працюють за межами України, мають право на забезпечення державного соціального страхування за умови сплати передбачених страхових внесків. Представниками застрахованих осіб можуть бути профспілки або інші уповноважені працівниками органи.

Страховальниками є роботодавці та інші особи, які сплачують страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Це, зокрема, самозайняті (адвокати, підприємці тощо), громадяни, які проживають за межами України і сплачують внески та ін. Страховальники зобов'язані сплачувати обов'язкові страхові внески. Страховики – це цільові державні фонди, створені з метою забезпечення мобілізації коштів та фінансування державних соціальних програм. Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого застрахована особа отримує право на одержання матеріального забезпечення та соціальні послуги.

Рис. 8.2. Структура загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні за суб'єктами

Для забезпечення певних видів соціального страхування створюються відповідні державні фонди. Страхові фонди – установи, що здійснюють мобілізацію страхових внесків та забезпечують фінансування передбачених виплат застрахованим особам. Усі застраховані громадяни є членами відповідних страхових фондів залежно від виду соціального страхування. Державні страхові фонди належать до некомерційних самоврядних організацій.

Як правило, цільові страхові державні фонди не можуть займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої їх створено.

Таким фондам забороняється також використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з виконанням їх функцій. Кошти цільових страхових державних фондів не входять до складу Державного бюджету України. Ці фонди мають самостійні бюджети. Управління страховими фондами здійснюється на паритетній основі представниками держави та суб'єктів соціального страхування (страхувальників і страховиків). Для забезпечення стабільної діяльності фондів створюються резерви страхових коштів. Фонди зобов'язані публікувати в засобах масової інформації свої бюджети.

З метою забезпечення загальнообов'язкового соціального страхування в Україні створено такі державні фонди:

- 1) Пенсійний фонд України (ПФУ);
- 2) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФЗДССБ);
- 3) Фонд соціального страхування - створений шляхом злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Основними джерелами доходів фондів соціального страхування є обов'язкові внески роботодавців та застрахованих осіб, асигнування та інші кошти.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування — обов'язковий платіж до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Введений з 1 січня 2011 року, замінив собою чотири окремі відрахування: до Пенсійного фонду; до фондів страхування на випадок безробіття; із тимчасової втрати працездатності; від нещасних випадків на виробництві.

Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежною професійною діяльністю; особи, які працюють на виборних посадах; військовослужбовці та інші категорії платників податків.

Ведеться Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб.

Єдиний соціальний внесок не входить до системи оподаткування.

Особи, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, одержують свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування документом суворої звітності, що підтверджує право застрахованої особи на одержання послуг та матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Рис.3. Свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Страхове свідоцтво видається кожній особі, яка підлягає будь-якому виду загальнообов'язкового державного соціального страхування, на підставі анкети застрахованої особи після обов'язкової реєстрації цієї особи в органах Пенсійного фонду.

Джерела формування коштів фондів соціального страхування:

- 1) страхові внески страхувальників;
- 2) пені, штрафи та інші фінансові санкції;
- 3) благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;

- 4) асигнування із Державного бюджету України;
- 5) інші надходження.

Кожний державний соціальний фонд вирішує певні задачі, відповідно до напрямків своєї діяльності, затверджених статутами фондів.

Пенсійне страхування. У класичному вигляді пенсії за віком в основі мають довгостроковий договір між працюючим населенням і тими, хто через свій похилий вік не може працювати, але в минулому матеріально (через сплату страхових внесків) підтримував осіб похилого віку. Тут спрацьовує принцип страхової солідарності: усі сплачують внески, хоча й у різний час, і відбувається горизонтальний перерозподіл доходів від тих, з ким страхова подія не відбулася, до тих, з ким вона відбулася. На відміну від інших видів страхування, де страхуються несприятливі події в житті людини, ризиком у пенсійному страхуванні є тривалість непрацездатного внаслідок похилого віку періоду, власне ризик довголіття.

Пенсійне забезпечення має три основні цілі:

- захист від бідності при настанні старості;
- гарантування певного рівня доходу після завершення трудової діяльності;
- захист зазначеного доходу від подальшого абсолютного й відносного знецінення.

Страхування на випадок безробіття – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Страхування від безробіття забезпечує фінансування таких витрат:

- допомоги із безробіття;
- виплат, пов'язаних з підготовкою та перепідготовкою безробітних;
- надання допомоги безробітному та членам його сім'ї;
- дотацій роботодавцям для створення робочих місць;
- допомоги на поховання безробітного.

Його кошти спрямовуються як безпосередньо на компенсацію втраченого заробітку, так і на заходи запобігання безробіттю. Це програми зайнятості, підготовки й перепідготовки кадрів, сприяння створенню нових робочих місць тощо. Проте на відміну від страхування від нещасних випадків тариф у страхуванні на випадок безробіття єдиний для всіх галузей. Це

відповідає природі ринку робочої сили, де відбувається її постійний міжгалузевий рух. Кошти страхування на випадок безробіття формуються з внесків роботодавців, працівників і держави. Участь держави полягає також у відшкодуванні частини або повного обсягу витрат за окремими програмами, наданні субсидій на покриття дефіциту фонду страхування тощо.

Страхування тимчасової непрацездатності та нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань здійснює Фонд соціального страхування України.

Фонд соціального страхування України — державний цільовий фонд, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадить акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування та здійснює інші функції згідно із затвердженим статутом.

Фонд соціального страхування України утворений шляхом злиття *Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.*

Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, передбачає фінансування таких програм:

- допомоги з тимчасової непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- допомоги при вагітності та пологах;
- допомоги при народженні дитини та догляді за нею;
- допомоги на поховання (крім пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- забезпечення оздоровчих заходів.

Страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань. Цей вид страхування поряд з виплатами, призначеними на відновлення втраченого заробітку, забезпечує організацію та оплату медичної допомоги та лікування постраждалих на виробництві; широкий спектр послуг щодо медичної, професійної та соціальної реабілітації осіб, які втратили працездатність; систему заходів попередження нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

Страховання у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, передбачає фінансування таких програм:

- допомоги з тимчасової непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- допомоги при вагітності та пологах;
- допомоги при народженні дитини та догляді за нею;
- допомоги на поховання (крім пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- забезпечення оздоровчих заходів.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність соціального страхування?
2. Назвіть функції соціального страхування.
3. Визначте мету соціального страхування.
4. Охарактеризуйте основні принципи соціального страхування.
5. Що є предметом та об'єктом соціального страхування?
6. Охарактеризуйте основні засади, на яких базується обов'язкове соціальне страхування.
7. Хто виступає суб'єктами права соціального захисту в Україні?
8. Назвіть основні суб'єкти соціального страхування.
9. Дайте визначення категоріям застрахована особа, страхувальник, страховик.
10. Які особи підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню?
11. Назвіть форми та види соціального страхування.
12. Які види загальнообов'язкового державного соціального страхування визначені українським законодавством?
13. Дайте визначення категоріям «страховий ризик» та «страховий випадок».
14. Визначте основні напрямки діяльності Пенсійного фонду України.

15. Визначте основні напрямки діяльності Фонду соціального страхування України.
16. Визначте основні напрямки діяльності Фонду
17. Які соціальні ризики є найбільш поширеними у соціальному страхуванні?
18. Визначте роль соціального страхування в соціальній політиці держави.
19. Роль місцевих органів влади в організації соціального захисту громадян.

Література

1. Закон України “Про внески на деякі види загальнообов’язкового державного соціального страхування” від 11.01.2001 р. №2213-III;
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» 2000, №22, ст.171;
3. Закон України «Про страхування» від 07.03.96, ВВР, 1996, N 18, ст. 79;
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням».
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 23, ст.121).
6. Соціальне страхування : підруч. / за ред. О. П. Кириленко та В. С. Толуб'яка. – Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 516 с.
6. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. — 5-те вид., К.: Знання, 2006. — 351 с.
7. Конопліна Ю.С. Соціальне страхування: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга». 2008 – 224 с.
8. Юрій С.І., Шаварина М.П., Шаманська Н.В. Соціальне страхування: Підручник. - К.: Кондор. - 2004. - 464 с.
9. Оселедець С. С. Страхування: підручник – видання 2-ге, перероб. І доп.- К.: КНЕУ, 2002. – 599с.